

Juhász József

Bosznia-Hercegovina 2006 óta: az államépítés kudarca?

Az uniós elnökséget ez év január 1-jén átvett Csehország egyik vezető Balkán-szakértője, Jan Pelikan a cseh elnökség feladatait taglalva a minap arról cikkezett, hogy ideje újragondolni a nemzetközi közösség Bosznia-politikáját. Érvelésének lényege, hogy a bosnyákok, szerbek és horvátok etnikailag homogén egységekben élnek, és csak a külső nyomás tartja össze őket. Érdemes ezért megvizsgálni, hogy folytatható-e a nemzetközi jelenlét eddigi formája, vagy új utakat kell keresni – jelesül a „nemzetközileg ellenőrzött és irányított felosztás” lehetőségét.

Pelikan írása ismét a szakmai és politikai diskurzusok előterébe állította Bosznia felosztásának lehetőségét az országon belül és kívül egyaránt. Analízise sok szempontból megegyezik az Európai Bizottság legutóbbi, 2008. november 5-i országjelentésével, valamint Miroslav Lajčák nemzetközi főmegbízottnak az ENSZ BT számára készített szokásos évvértékelőjével, amelyek szintén negatív összképet festettek az elmúlt időszakról (de természetesen a reformok folytatását szorgalmazták, nem a felosztást). Pelikan érzékletesen mutat rá Bosznia megosztottságára, a három nemzeti közösséget elválasztó feszültségek 2006 elejétől megfigyelhető kiéleződésére és a nacionalista retorika megerősödésére, valamint az abból fakadó nemzetközi csalódottságra, hogy a daytoni békeszerződés óta eltelt 13 évben az intenzív és költséges külső szerepvállalás ellenére az ország még mindig nem lett „önjáró”, még mindig nem jött létre funkcióit önállóan ellátni képes központi hatalom. Abban is egyetérthetünk a cseh kutatóval, hogy Bosznia jövőjét minden előítéletől és sztereotípiától mentesen, realista módon kell megvizsgálni, s egyetlen opciót sem szabad eleve kizárni. S valóban,

ha a délszláv együttélést nagyban (Jugoszláviában) nem sikerült fenntartani, akkor miért kellene kicsiben (Boszniában) a végéig erőltetni? A nemzetközi közösségnek minden olyan megoldást el kell tudnia fogadni, sőt segítenie kell, amely háború nélkül végrehajtható, és amelyben maguk a boszniai felek meg tudnak egyezni. Ha ez a megoldás a szétválás, akkor azt is, jóllehet kétségkívül ellentmondana az eddig követett nyugati céloknak. Sőt, olyan szituáció is kialakulhat (mint pl. legutóbb Koszovó ügyében), hogy a kérdésben érdekelt helyi és nagyhatalmi aktorok kölcsönös egyetértése nélkül kell átvágni a gordiuszi csomót.

Igen kétséges azonban (bár nem zárható ki), hogy a békés szétválasztás realizálható. Szerb–horvát elvi egyetértés Bosznia felosztásáról már többször létrejött, sőt egy ízben a felosztás meg is valósult: 1939-ben a Jugoszláv Királyságon belül feldarabolták Boszniát a szerb központi ellenőrzés alatt maradó bánóságok és az autonóm Horvát Bánóság között. Jugoszlávia felbomlása után, 1991-től szintén folytak szerb–horvát egyeztetések Bosznia felosztásáról, de sohasem sikerült megszerelniük a bosnyákok beleegyezését. Lé-

nyegében ez volt a boszniai háború közvetlen (de csak egyik, és nem is legfőbb!) oka, hiszen az 1939-hez képest megnőtt népességarányú és politikai erejű bosnyákok ellenében a felosztás nem volt megoldható. Később ugyanezért bukott meg az Owen–Stoltenberg béketerv (1993), amely a „lágyszétválasztás” formájában remélt véget vetni a háborúnak. A terv szerint Bosznia egy szerb, egy horvát és egy bosnyák-muzulmán köztársaság laza konföderációjává alakult volna, de a bosnyákok elutasították. Ezért vezetett egyfajta kompromisszumként többszörösen összetett állami konstrukcióhoz (tíz kanton és két entitás) az 1995-ös daytoni békeszerződés: a bosnyákok ragaszkodtak ahhoz, hogy Bosznia egysége legalább nemzetközi jogi értelemben megmaradjon. S ugyanezért látszik kivihetetlennek ma is Pelikan javaslata a nemzetközileg irányított felosztásról, hiszen a bosnyákok (ma még?) minden bizonnyal elutasítanák.

Igaz, Bosznia revitalizálásával kapcsolatban a bosnyákok között is van csalódottság, de nem olyan mértékben, hogy feladják eddigi állameszményüket. Sőt, a csalódottság sokakat inkább az egységesítési politika erősítésére inspirál. Nincs a láthatáron olyan kompenzáció sem, amellyel „megváltható” lenne a beleegyezésük, az pedig még nehezebben képzelhető el, hogy pusztán az erőpolitikával, netán fegyveresen (ki által?) rákényszeríthetők lennének. A szétválasztás híveinek számolniuk kell azzal is, hogy a bosnyákok és a horvátok területi elkülönülése a háború idején csak részben történt meg (sőt bizonyos mértékű menekült-visszatérés még az RS-FBiH viszonylatában is volt!), ezért az állami szétválasztás valószínűleg ismét kényszerű és tömeges népességcserékkel járna.

De Bosznia aktuális helyzete nem is kényszeríti a világot az effajta igen pesszi-

mista következtetésekre. Való igaz, hogy 2006 tavaszán az alkotmányreform bukásával a pozitív tendenciák megtörték, de a konszolidáció addigi eredményei nem semmisültek meg. Mára például az állami típusú hatáskörök és eszközök zömét elvonták az entitásoktól, regionális önkormányzattá „fokozva le” őket. Valamelyest az entítások etnikai jellege is halványult: mindhárom nép konstitutívnak számít az ország egész területén, nemcsak a saját entításában, ezért a központi hatalom mellett az RS és az FBiH kormányzatának is háromnemzetiségűnek kell lennie. Persze mindez sokszor csak jogilag és formálisan van így, ezért a bosnyákok keveslik az egységesítés ütemét és eddigi eredményeit, csakúgy, mint a békefolyamat mögött álló nagyhatalmak és nemzetközi szervezetek. De kétségkívül az állami és gazdasági konszolidáció volt 1997–2006 között a domináns trend, amit a nemzetközi közösség „megérdemelten díjazott” az ország euroatlanti integrációs előrelépésével. 2005. november 25-én Bosznia megkezdte a tárgyalásokat az EU-val a stabilizációs és társulási egyezményről (SAA), 2006. december 14-én pedig tagja lett a NATO békepartneriségi programjának (PfP). A szakmai elemzések szintén jelezték az ország bizonyos fokú haladását. A Fund for Peace 2005-ös „failed states” indexe (a bukott, működésképtelen államok listája) szerint például Bosznia még a világ 22. legrosszabbul működő állama volt, a 2008-as listán viszont már „csak” az 55. helyre sorolták.

Az ellentétek kiéleződése 2006-tól

A daytoni szerződés parafálásának 10. évfordulóján, 2005. november 21-én Washingtonban (vagyis amerikai közvetítés-

sel, illetve nyomásra) a vezető pártok elfogadtak egy deklarációt az alkotmányreform szükségességéről, de azt megvalósítani már nem sikerült. A deklaráció alapján megfogalmazott javaslatok nem irányoztak elő radikális változásokat, de erősítették volna a központi hatalom szerepét (egyszemélyi államfő a kollektív elnökség helyett, az állami kormány jogkörének bővítése). A 2006 márciusára elkészült tervezetet azonban két párt elutasította, így az április 26-i alsóházi szavazáson nem lett meg a szükséges minősített többség. A tervezetet támogatta a horvát HDZ, a szerb SNSD, SDS és PDP, a bosnyák SDA, valamint a szociáldemokrata SDP, viszont elutasította a bosnyák SBiH és a horvát HDZ–1990. Elutasításukban arra hivatkoztak (nem is ok nélkül), hogy a javaslatok nem többek kozmetikázásnál, és nem segítik elő a valódi és önálló, a Nemzetközi Főmegbízotti Hivatal (*Office of the High Representative – OHR*) segítségével nélkül is működőképes központi hatalom létrejöttét. Ezután az alkotmányreform ügye hamarosan választási kampányfogássá silányult. A 2006. október 1-jei választások előtt a Silajdžić-féle SBiH kampányának fő szlogenje a „kozmetikázás helyett igazi reformokat” jelszó lett. Silajdžićot meg is választották az államelnökség bosnyák tagjának Tihic helyett, akitől 2002-ben még vereséget szenvedett. Azóta a két legfontosabb bosnyák politikus lépéseit sokszor csak az egymással való leszámolás szándéka vezérli. Ebben az iszapbirkózásban a legutóbbi „ütést” Tihic vitte be, mivel az általa vezetett SDA a 2008. október 5-i helyhatósági választásokon visszavágott az SBiH-nek. De kettejük harca a bosnyák közösség vezérének pozíciójáért nem ért véget, ráadásul számolniuk kell Lagumdžija SDP-elnökkel, sőt Tihicnek az az is, hogy az idén esedékes SDA-

Az **alkotmányreform** régóta napirenden van, mivel a rendkívül decentralizált és bonyolult államszerkezetben (az országnak 13 kormánya van!) a központi hatalom gyakorlatilag működésképtelen. A nemzetközi igazgatást azonban nem lehet a végtelenségig fenntartani, ráadásul az ország bevonása az európai integrációba szintén megkövetel bizonyos fokú egységesítést: Brüsszel szeretné Boszniát egységes gazdasági térségnek látni, és szeretné, ha az integrációs folyamatban csak egy kormányzati partnere lenne. Ezért külső nyomásra végbement egyfajta fokozatos centralizáció (a hatáskörök átcsoportosítását a mai alkotmány is lehetővé teszi), s ma már van közös valuta, vámrendszer, igazságügy-minisztérium, határőrség, hadsereg, másfelől megszüntették az entitások külügy- és hadügyminisztériumait. A daytoni államszerkezet strukturális reformja azonban eddig elmaradt.

elnökválasztáson meg kell küzdenie Bakir Izetbegovićal, a néhai pártalapító és államfő Alija Izetbegović fiával. Ezekhez fogható mértékű pozícióharcok a szerb és horvát szintéren jelenleg nincsenek, mert a szerbek között Dodik SNSD-elnök helyzete több választás óta stabil, s lényegében hasonló mondható el a horvátok között Čović HDZ-elnökről. A belbosnyák erőviszonyok legalább átmeneti tisztázódása vagy a vezérek kompromisszuma nélkül nehéz elképzelni a kibontakozást. Nemcsak személyi harcokról van szó ugyanis, hanem az ország jövőjével kapcsolatos opciók szembenállásáról, s egyelőre nem világos, hogy az ország legnépesebb közösségét alkotó bosnyákok milyen álláspontot képviselnek velük kapcsolatban.

A Nemzetközi Bíróság (*International Court of Justice – ICJ*) Srebrenica-ítélete tovább élezte a vitákat. Szarajevó népiptás vádjával még 1993-ban beperelte Szerbiát (illetve az akkor még létező Jugoszláv Szövetségi Köztársaságot) az ENSZ hágai Nemzetközi Bírósága előtt (amely termé-

Pártok és politikusok. A legnagyobb népcsoport, a szűk négymilliós lakosság felét kitevő bosnyákok legfontosabb párta kezdettől az Alija Izetbegović által 1990-ben alapított, jelenleg Sulejman Tihić által vezetett Demokratikus Akciópárt (SDA). Manapság gyakorlatilag vele azonos erőt képvisel a boszniai államelnökség mostani elnöke, Haris Silajdžić által vezetett Párt Bosznia-Hercegovináért (SBiH), amely multietnikus állampatrióta tömörülésként határozza meg magát, de szinte kizárólag bosnyák támogatói vannak. Mindkét párt a bosnyák nacionalizmust képviseli, amely az SDA esetében bizonyos fokig összekapcsolódik a muszlim vallásossággal, ennek ellenére ma az SDA kompromisszumkészebb a szerb és horvát pártok felé, mint a Silajdžić-féle SBiH. A népesség harmadát alkotó szerbek vezető ereje a Független Szociáldemokrata Szövetség (SNSD). Elnöke és egyben az RS kormányfője Milorad Dodik, de ehhez a párthoz tartozik Nikola Špirić jelenlegi uniós miniszterelnök is. Az egykor háborúellenes ellenzéki párt napjainkra nacionalista jelleget öltött, de mérsékeltebb fő elenfeleinél, az 1990-ben Radovan Karadžić által alapított Szerb Demokrata Pártnál (SDS, Mladen Bošić), valamint a Demokratikus Haladás Pártjánál (PDP, Mladen Ivanić). A kb. 15 százalékos horvátság fő párta a Horvát Demokrata Közösség (HDZ, Dragan Čović), amely csak szervezetiileg független a horvátországi HDZ-től, ideológiailag és politikailag nem. Kezdetről ez a párt testesíti meg a horvát nacionalizmust, míg a belőle kiszakadt HDZ-1990 (Božo Ljubić) lojális a boszniai államhoz és az SBiH szövetségese. A vezető pártok közül egyedül a Szociáldemokrata Párt (SDP, Zlatko Lagumdžija) utasítja el következetesen az etnikai politizálást, de fő bázisát az is a bosnyák (főleg városi) lakosságból meríti.

szetesen nem azonos a délszláv területeken elkövetett háborús bűntettekben ítélező, szintén hágai ENSZ-törvényszékkel (*International Criminal Tribunal for Yugoslavia – ICTY*). A bíróság 2007. február 26-i ítélete a népiítés vádja alól felmentette Szerbiát, ugyanakkor megállapította, hogy 1995 júliusában Srebrenicában a boszniai szerb hadsereg (VRS) a muzulmán férfiak

tömeges kivégzésével népiítást követett el, s ezért Szerbia is felelős, mert megakadályozhatta volna a vérengzést. Ez a döntés bizonyos fokig csalódást jelentett a bosnyákoknak, másfelől viszont (az ICTY-nek sok szerb politikai és katonai vezető ellen hozott ítéletével együtt) új municiót adott nekik a belpolitikai vitákban. Különösen igaz ez Silajdžić pártja esetében, amely kettőzött erővel kezdte hangoztatni régi jelszavát, az entitások felszámolását az „egységes polgári állam” jegyében. (A polgári jelző ebben a kontextusban „nem etnikait” jelent, s az állam egységes jellege sem az önkormányzatok teljes elutasítását takarja, hanem az állampolgárok egyenlő képviselésének elvére – egy ember, egy szavazat – épülő központi hatalom elsődlegességét.) Az SBiH szerint ugyanis az ICJ döntése bebizonyította, hogy a Szerb Köztársaság, a Republika Srpska háborús etnikai tisztogatás következtében jött létre, ezért fel kell számolni, s a nemzetközi közösségnek kötelessége ebben a bosnyákokat támogatni.

Bár ennek az érvelésnek kétségkívül van igazságtartalma, és morálisan is védhető, aligha szolgálhat alapul Bosznia államrendjéhez. A daytoni szerződés ugyanis elismerte az RS-t, és az 1992 és 1995 között történtek ellenére sem mondható, hogy a szerbeknek (vagy Bosznia bármely kisebbségének) ne lenne joga az autonómiára. Az „egységes polgári állam” erőltetésének tehát van bizonyos provokatív tartalma, mert a háború következményeinek felszámolása nem épülhet a többségi nemzet preferenciáit egyoldalúan tükröző unitarista-centralista államfelfogásra. (Annak idején Milošević és Izetbegović is az „egy ember, egy szavazat” elvét erőltette!) Nem véletlen, hogy Banja Luka és Belgrád egyaránt élesen elutasította Silajdžić követeléseit, és lépéseket tett a szorosabb bilaterá-

lis együttműködésre. Ez a jelszó perspektivikusan egyfajta bosnyák nemzetállamot sugall, ezért ellentmond a bosnyákok másikkal gyakori szlogenjének, a multietnikus Bosznia víziójának. S valóban, egy bosnyák többségű államban (különösen úgy, hogy ez a többség egyre növekvő arányú) a szerb és a horvát kisebbségnek az állampolgári egyenlőség és a szubszidiaritás mellett más kisebbségvédelmi garanciákra is szüksége lehet. Bosznia a délszláv feldarabolódási folyamatban mindaddig háromnemzetiségű maradt (miközben a drasztikusan átalakult etnikai szerkezetű Szerbia és Horvátország majdnem homogenizálódott), ezért ha a bosnyákok meg akarják őrizni, akkor nem formálhatják bosnyák nemzetállammá úgy, ahogyan Szerbiában és Horvátországban a nemzetállammá válás végbement.

Dodik új politikája

Amint várható volt, Montenegró és Koszovó elszakadása Boszniában is felerősítette a szecessziós törekvéseket. A szerbek már a montenegrói népszavazás kapcsán figyelmeztettek a dominóeffektus veszélyeire (ami különösen hangzott, hiszen valójában az ő részükről fenyegetett a dominó megdöntésének veszélye...), a koszovói elszakadás pedig kifejezetten felpörgette az effajta próbálkozásokat. Banja Lukában nyíltan kimondták, amit Belgrádban hivatalosan nem: ami jár a szerbiai albánoknak, az járjon a boszniai szerbeknek is. A Banja Luka-i parlament négy nappal a koszovói függetlenségi deklaráció után, 2008. február 21-én határozatot hozott arról, hogy az RS-nek is joga van a függetlenségi népszavazás megtartására, s azt meg is teszik, amennyiben Szarajevó elismerné Koszovót, vagy fenyegetné az RS

létezését. Dodik többször fenyegetőzött azzal is, hogy az RS megkezdi azoknak a hatásköröknek a visszavételét, amelyeket korábban átadott a központi kormánzatnak, és kitartóan opponálta a rendőrségi reformot. Pedig a rendőrség egységes irányításának megteremtése volt a társulási egyezmény megkötésének egyik fő feltétele az Európai Unió részéről, s ezt a feltételt végül csak úgy sikerült biztosítani (azaz Dodik beleegyezését megszerezni), hogy felvizezték a reformot.

A centralizáció megakadályozása és a bosnyák–horvát viták elmélyítése érdekében Dodik megpróbál szövetségre lépni a horvát nacionalizmussal: újra és újra felajánlja Bosznia föderalizálását. A jelszó önmagában nem kifogásolható, hiszen bármilyen működőképes és fenntartható kormányzat Boszniában csakis szövetségi szerkezetű, konzociációs rendszerű lehet, s nem zárhatjuk ki eleve azt a lehetőséget sem, hogy a jövő útja a két entitás uniója helyett a három egységből álló szövetségi állam. De Dodik javaslatában a föderalizáció egyszerűen az FBiH kettéválasztását és az önálló horvát entitás felállítását, illetve a hatáskörök újraosztását jelenti egyfajta konföderatív trializmus keretében (ami 1993-ban az Owen–Stoltenberg-terv formájában egyszer már megbukott). Ez az opció kezdettől fogva megosztja a horvátokat. Nacionalista csoportjaik 1995-ben csalódással vették tudomásul, hogy „kevesebbet kaptak a szerbeknél” (Tuđman Daytonban valószínűleg azért nem ragaszkodott egy külön horvát entitás felállításához, mert arra számított, hogy az egész daytoni konstrukció átmeneti képződmény lesz), 2001-ben pedig megpróbálkoztak az önálló „Horvát Önkormányzat” kikiáltásával. Gyakran hivatkoznak arra is, hogy az FBiH keretében hátrányban vannak a bosnyák többséggel szemben, s több parlamenti le-

A Jugoszlávia felbomlását kísérő háború 1992 áprilisában érte el Boszniát, ahol mintegy 97 ezer (kétharmad részben bosnyák) áldozatot követelt. A harcoknak az amerikai nyomásra megkötött **daytoni szerződés** (1995. november 21.) vetett véget. Az egyezmény IV. melléklete képezi az ország mai alkotmányát. Eszerint Bosznia három konstitutív nemzeti közösség és két állami entitás uniója, amely nemzetközi jogilag egységes, de két széles önállósággal bíró ország részre („entitás”) tagolódik. Ezek egyike az összterület 51 százalékán a bosnyák-horvát tagállam, hivatalos nevén Bosznia-Hercegovinai Föderáció (FBiH), 49 százalékán pedig a Szerb Köztársaság (RS). Egyik entitás sem léphet ki az unióból, de joguk van saját államszervezetre és más országokkal való kapcsolattartásra. Az alkotmány az összállami szint hatáskörébe csak a külkapcsolatok és a pénzügyek egy részét sorolta, minden mást az entitások (az FBiH-n belül a kantonok) jogkörében hagyott. Az államszervezet az aszimmetrikus föderáció logikáját követi. A Szerb Köztársaság unitárius felépítésű, a Föderáció pedig tíz, alapvetően az etnikai határok szerint kialakított kantonból áll, amelyből öt bosnyák, három horvát, kettő pedig vegyes jellegű. A parlament kétkamarás: a kétharmadában az FBiH, egyharmadában az RS lakossága által közvetlenül, pártlistás elven négyévente választott 42 fős Képviselőházra, valamint az FBiH-parlament felsőháza és az RS nemzetgyűlése által delegált 15 tagú (5–5 bosnyák, horvát és szerb) Népek Házára oszlik. Az ország élén a közvetlenül választott háromfős (egy-egy bosnyák, horvát, szerb) kollektív államelnökség áll, amelynek tagjai nyolchavonta váltják egymást a ceremóniális jellegű elnöki poszton, és van közös minisztertanács is. A központi intézmények döntési mechanizmusa a konszenzusra vagy a minősített többségre épül.

szavazásból ítélve ez a panasz nem is alaptalan. A két vezető horvát párt közül a nagyobbik, a HDZ hajlik a külön horvát entitás felállítására, de a Bosznia iránt lojálisabb HDZ–1990 elveti, s manapság nem vállalhat fel Bosznia-ellenes politikát az Európai Unióba és a NATO-ba törekvő Horvátország sem.

Nem véletlen, hogy ebben a légkörben a Nemzetközi Főmegbízotti Hivatal eredetileg 2007. július 1-jére tervezett bezárását el kellett halasztani. Miroslav Lajčák főmegbízott csak viharos ellenállást kiváltva tudta érvényesíteni azokat a rendeleteit, amelyek – a szükséges alkotmány- és kormányzati reformok híján – az állami döntéshozatal bizonyos fokú egyszerűsítését és racionalizálását célozták. A parlament és a kormány ügyrendjét 2007. december 1-jétől módosító rendeletek az etnikai blokkszavazás szerepének mérséklésével a gyakori, nagyrészt szerb obstrukció letörését célozták. A felsőházban például mindhárom népcsoportból már nem az összes képviselőnek, hanem csak a jelenlévők egyharmadának az egyetértése szükséges a döntésekhez, a kormányban pedig már nem két-két, hanem csak egy-egy miniszternek. Tiltakozásul lemondott Nikola Špirić kormányfő (majd újra hivatalba lépett), s a szerb ország részben nagygyűléseket tartottak, amelyen a daytoni egyezmény semmibe vételéről és a Republika Srpska léte elleni közvetlen támadásról beszéltek.

Ebben a helyzetben a boszniai belpolitikai viták teljesen elfajultak. A légkör a háború előttire emlékeztet, s az ország két legbefolyásosabb politikusának, Dodiknak és Silajdžićnak a viszonya Radovan Karadžić és Alija Izetbegović 1990–1991-es szembenállását idézi. Ők a háborús időkben még mérsékeltnek számítottak, később azonban radikalizálódtak, nem utolsósorban választási megfontolásokból. Dodik 1998 és 2001 között RS-kormányfő, Silajdžić pedig 1997 és 2000 között uniós társmiszterelnök volt (akkor még két elnöke volt a központi kormánynak), sőt 1993–1996 között is ő vezette a szarajevói kormányt, de aztán mindketten háttérbe szorultak, és csak 2006-ban kerültek vis-

sza a hatalomba. Nézeteik Bosznia jövőjéről szögesen ellentétesek, csakúgy, mint az eddigi centralizációról vallott véleményük: Dodik szerint máris túlmentek az elfogadható határon, Silajdžić szerint viszont alig történt valami. Engedni, „gyengének látszani” pedig egyikük sem akar. Félő az is, hogy a nemzetközi közösség nem ismeri fel időben Dodik stratégiai céljait, mint ahogy annak idején nem ismerte fel Milošević politikáját sem. A szerb kormányfő Dayton védelmére hivatkozva igyekszik visszacsinálni az eddigi centralizációt, és teljesen paralizálná a központi hatalmat. Nem tűzi ki feltétlen és közvetlen célként az RS elszakadását, mert az nemzetközileg rossz visszhangot keltene, no meg maga is érdekelt az eurointegrációs közeledésben. Ráadásul sok a különbség 1991–1992-höz képest: az ország nemzetközi ellenőrzés alatt áll, mások a katonai erőviszonyok, Belgrád pedig az uniós aspirációk és a koszovói utóvédharcok miatt (hiszen a határok sérthetlenségét kell hangoztatnia!) ma nem támogathatja nyíltan az RS szecesszióját. Ugyanakkor Dodik igyekszik olyan politikai, jogi és nemzetközi környezetet teremteni, hogy minimumcélként Bosznia konföderalizációja, vagy a körülmények „szerencsés” alakulása esetén az elszakadás napirendre tűzhető legyen. Azután pedig két út nyílhat. A gyakori feltevésekkel ellentétben nem biztos, hogy az elszakadással Dodik célja mindenképp a Szerbiához való csatlakozás lenne. A Balkánon nem ismeretlen jelenség, hogy egy nemzetnek több állama van, s a Banja Luka-i propaganda alapján feltételezhetjük, hogy az opciók egyike ebben az esetben is az RS tartós függetlensége. Gyakran emlegetik például, hogy a Szerb Köztársaság gazdaságilag jobb állapotban van a Föderációnál (ami jelenleg igaz is), hogy az RS nagyobb és

életképesebb több jugoszláv utódállamnál (Montenegrónál, Koszovónál), s ez év elején – az RS kikiáltásának 17. évfordulójához kapcsolódva – intenzív kampányba kezdtek Brüsszelben, hogy „a külföld végre megismerhesse a Szerb Köztársaság igazi enjét”.

Az ország gazdasági helyzete sem ad okot nagy optimizmusra. A belpolitikai állóháború és a nemzetközi pénzügyi válság lerontotta az elmúlt éveknek a munkanélküliség kivételével jónak mondható makrogazdasági mutatóit. (A munkanélküliség hivatalosan 40, a fekete és szürke szférákat beszámítva 20 százalék körül mozog.) Az 1996 óta eltelt újjáépítési évtized magas (bár rapszodikus, 3–10 %-os) növekedési ütemének eredményeként megötszörződött a GDP. (Így sikerült elérni a háború előtti szintet, amely 1995-ben alig 20 százaléka volt az 1989-esnek.) A konvertibilis márka bevezetése után sikerült alacsony szinten, 3 százalék alatt tartani az inflációt. Sok szempontból (de nem teljesen) harmonizálták az FBiH és az RS gazdasági rendszereit. A kicsi, fejletlen és támogatásfüggő gazdaságot azonban (a GDP átlag 4-5 százaléka származik a külföldi segélyekből és 15–17 százaléka a vendégmunkások hazautalásaiból) súlyosan érinti, hogy nincsenek igazi nagybefektetések, a bankválság pedig 2008 októberében kisebb pánikot okozott: az emberek néhány hét alatt 250 millió eurót vettek ki a bankokból. A gazdasági világválság elhúzódásának Boszniára nézve ilyenformán súlyos következményei lehetnek (a támogatások elapadása, a vendégmunkások hazaküldése), különösen a mostanában pénzügyileg és szociálisan ingatabb FBiH-ben. Nemcsak politikailag, hanem gazdaságilag is igen fontos tehát, hogy a nemzetközi közösség figyelméből ne kerüljön ki az ország.

Boszniát a Daytoni szerződés és az ENSZ BT határozatai meghatározatlan idejű **nemzetközi felügyelet** alá helyezték. Ennek meghatározó eleme kezdetben a katonai békefenntartás volt (a 60 ezres IFOR-haderő), de az – az EU kétezres Althea-missziójával – ma már csak szimbolikus jellegű. A felügyeletet a Békevégrehajtó Tanács (PIC) látja el, amelynek a békefolyamatban részt vállaló országok és nemzetközi szervezetek a tagjai, köztük Magyarország. A békefenntartás polgári feladatait a nemzetközi főmegbízott, illetve hivatala, az OHR látja el, aki egyben az EU Különképviselője is (EUSR). A főképviselő a PIC 1997. december 9–10-i bonni ülése óta lényegében kormányzói jogokkal rendelkezik: politikusokat válthat le, törvényeket függeszthet fel vagy léptethet életbe. Ezek az ún. bonni felhatalmazások, amelyekkel a főképviselők többször éltek is. Becslések szerint a nemzetközi közösség eddig 6–9 milliárd eurót költött Boszniára, pontosabban a nemzetközi jelenlét finanszírozására és az országnak nyújtott közvetlen segélyekre.

A kibontakozás esélyei

Akadtak azért pozitív fejlemények 2006 óta is. Tavalý, 2008. június 16-án Bosznia is aláírhatta az uniós társulási egyezményt (SAA), november 8-án pedig megszületett az SNSD, az SDA és a HDZ hárompárti egyezménye az ország előtt álló legfontosabb feladatokkal kapcsolatos együttműködésről. Noha inkább csak szándéknyilatkozatról van szó, amelyet sokan bíráltak (nem is ok nélkül, mert Tihic és Čović gyakorlatilag teljesen elfogadta Dodik feltételeit), az egyezmény hozzájárulhat a feszültség enyhüléséhez és a konstruktívabb légkör kialakulásához. Úgy tűnik tehát, hogy az elmúlt

három év megszorított konfliktusait sikerült kézben tartani, s a mai helyzet nem kényszeríti a világot az eddigi „Bosznia-projekt” feladására. A politikai szélsőségekkel szemben erőteljesebben kell fellépni, de nem keletkeztek olyan mértékű és jellegű feszültségek, amelyek lehetetlenné és értelmetlenné tennék a boszniai államépítés folytatását. Tulajdonképpen csak annyi történt, amennyi várható volt: mindenki számított arra, hogy Montenegró és Koszovó elszakadásának komoly hullámverése lesz Boszniában, s nem meglepő a centralizáció által kiváltott ellenhatás sem.

A feszültségek enyhülése esetén a mai uniós elképzeléseknek megfelelően átalakulhat a nemzetközi szerepvállalás rendszere. Ha a Békevégrehajtó Tanács a feltételeket megfelelőnek találja, akkor a Főmegbízotti Hivatal megszűnik, és átadja helyét a megerősített EU-képviselőnek, az Althea-missziót pedig egy végrehajtó feladatok nélküli uniós tanácsadó egység veszi át egy kisebb (200 fős) parancsnokság formájában. Ez elegendő lehet a boszniai konszolidációs folyamatok további menedzseléséhez. Hosszabb távon pedig Bosznia-Hercegovina számára is az uniós perspektíva jelentheti a valódi kiutat, s nem a nagy veszélyeket hordozó felosztási forgatókönyvek latolgatása. Aannál is inkább, mert a boszniai horvátoknak van horvát állampolgárságuk, a szerbek pedig viszonylag könnyen megszerezhetik a szerbiait, ezért Bosznia mellőzése az integrációs folyamatokban, például a vízumliberalizációban, valójában csak a bosnyákok mellőzését jelentené.

Irodalom

Bajić, Bojan: Bošnjaci i ostali – Perspektive bošnjačke politike u Bosni i Hercegovini (A bosnyákok és a többiek – a bosnyák politika perspektívái Bosznia-Hercegovinában). *BH-DANI* (Szarajevó), 2009. 3. szám.

- Bíró László: Bosznia-Hercegovina. In Kardos József – Simándi Irén (szerk.): *Európai politikai rendszerek*. Budapest, 2004, Osiris.
- Božić, Branislav: Povratak u Dejton (Visszatérés Daytonhoz). *NIN* (Belgrád) 2009. 2. szám.
- Češka na čelu EU priprema podjelu BiH: kontrolirano-upravljana podjela? (Csehország az EU élén előkészíti Bosznia ellenőrzött-irányított felosztását?) *Svevijesti.ba* 2009. január 3.
- Dodik, Milorad: Trojni savez... (Interjú.) *Globus* (Zágráb), 2007. 841. szám.
- Glatz Ferenc (szerk.): *Dayton, 10 év után*. Budapest 2006, MTA-TK.
- Đukanović, Dragan: Izmene ustavnog ustrojstva BiH - inicijative i mogućnosti (Bosznia-Hercegovina alkotmányos berendezkedésének változásai – kezdeményezések és lehetőségek). *Međunarodni Problemi* (Belgrád), 2004. 2–3. szám.
- Đuraković, Nijaz: Ustavne promjene u Bosni i Hercegovini (Alkotmányos változások Bosznia-Hercegovinában). *Godišnjak Fakulteta političkih nauka*, Univerzitet u Sarajevu, 2006. 1. szám.
- Juhász József – Márkus László – Tálás Péter – Valki László: *Kinek a békéje? Háború és béke a volt Jugoszláviában*. Budapest, 2003, Zrínyi.
- Juhász József: Államépítés Bosznia-Hercegovinában. In uő: *Két korszak határán*. Budapest, 2007, L'Harmattan–ELTE.
- Kasapović, Mirjana: Bosnia and Herzegovina – Consociational or Liberal Democracy? *Politička misao* (Zágráb), 2005. 5. szám.
- Lajčak, Miroslav: A kompromisszumkészség itt még mindig a gyengeség jele. (Interjú.) *HVG*, 2008. 49. szám.
- Pandur József: A Nyugat-Balkán Koszovó függetlenné válása után. *Pro Minoritate*, 2008. ősz.
- Petheő Ádám: A bosznia-hercegovinai békefolyamat helyzete. *Hadtudomány*, 2004. 3–4. szám.
- Szemlér Tamás: Bosznia-Hercegovina – kényszermegoldásból életképes állam? *VKI Kelet-Európa Tanulmányok*, 2007. 1. szám.
- Szilágyi Imre: Bosznia – identitások, entitások, lemaradások. *MKI-Hírlevél*, 2007. 3. szám.